

บทที่ 2

วิวัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับเช็คและ การเรียกเก็บเงินตามเช็ค

ในบทที่ 2 นี้ จะเป็นการศึกษาถึงวิวัฒนาการของระบบการชำระเงิน วิวัฒนาการของตัวเงินและเช็ค ลักษณะทั่วไปของเช็ค วิธีการเรียกเก็บเงินตามเช็ค โดยจะทำการศึกษานโยบายของต่างประเทศและระบบการชำระเงินของประเทศไทย

1. วิวัฒนาการของระบบการชำระเงิน

ยุคแรก ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน (Trade by Barter) เป็นวิธีการชำระเงินระหว่างคู่สัญญา ด้วยการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งไม่ได้อิงอยู่กับหน่วยเงินใด ๆ (A Monetary Unit) เช่น นำสุกรมาแลกเปลี่ยนไก่ หรือข้าวแลกเปลี่ยนน้ำตาล เป็นต้น

ยุคที่สอง ระบบการใช้เงินเหรียญหรือเงินธนบัตร (Chattel Money) ในระบบนี้เหรียญหรือธนบัตรที่ใช้นั้นจะมีค่าทางการเงิน (Monetary Value) อยู่ในตัวเอง การชำระเงินจะเกิดขึ้นเมื่อมีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สินค้าหรือเมื่อได้รับการ

ยุคที่สาม เงินพลาสติก (Plastic Money) เช่น บัตรเครดิต เงินในรูปแบบนี้เป็นรูปแบบของเงินที่ไม่ได้เป็นวัตถุ (Dematerialised) ซึ่งกรณีนี้ ถึงแม้จะมีเอกสารหรือหลักฐานใด ๆ จากการใช้บัตรในการชำระเงิน แต่เอกสารเหล่านั้น เป็นเพียงหลักฐานเพื่อยืนยันสิทธิเรียกร้องให้ฝ่ายหนึ่งจะต้องชำระหนี้ตามหลักฐานนั้นเท่านั้น คู่กรณีที่เกี่ยวข้องจะได้แก่ ธนาคารผู้ออกบัตร ผู้ถือบัตร และร้านค้า หรือบุคคลที่รับการชำระเงินค่าสินค้าและบริการด้วยบัตร ความสัมพันธ์ทางกฎหมาย จึงเป็นความสัมพันธ์แบบไตรภาคี (Trilateral Relations) ความน่าเชื่อถือของผู้ถือบัตร ซึ่งธนาคารต้องคำนึงถึงก่อนการออกบัตร เป็นลักษณะพิเศษของเงินพลาสติกซึ่งทำให้เงินพลาสติกมีความแตกต่างจากเงินเหรียญหรือเงินธนบัตร

ยุคที่สี่ เงินอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Money) เงินรูปแบบนี้เป็นการพัฒนาการล่าสุดของระบบการชำระเงิน คือ การชำระเงินด้วยบัตรสมาร์ทการ์ด (Smart Card) ซึ่งเป็นบัตรพลาสติกที่มีมูลค่าเงิน (Store Money) อยู่ในตัวบัตรนั่นเองแล้ว โดยบัตรนี้จะใช้เพื่อชำระเงินได้หลายครั้ง (Not for a Single Use) นอกจากนี้ บัตรยังได้บรรจุแผ่นชิป (Chip) ซึ่งบันทึกข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับผู้ถือบัตรหรือบัญชีของผู้ถือบัตรไว้ในบัตรนั้น ดังนั้นการทำธุรกรรมโดยใช้บัตรสมาร์ทการ์ด จึงไม่จำเป็นต้องมีการติดต่อทางอิเล็กทรอนิกส์กับบัญชีธนาคารของผู้ถือบัตร เหมือนเช่นการทำธุรกรรมโดยใช้บัตรเครดิต กรณีการชำระเงินโดยวิธีนี้ผู้ถือบัตรได้ชำระราคา ซึ่งปรากฏอยู่ในบัตรนั้นแล้วก่อนที่จะมีการนำบัตรนั้นมาใช้ชำระราคาสินค้าหรือบริการ ระบบการชำระเงินวิธีนี้จึงเป็นระบบการชำระเงินล่วงหน้า (A Payment Before System) หรือ (Prepaid Card) ตัวอย่างเช่นบัตรโทรศัพท์ เป็นต้น

ส่วนการชำระเงินโดยวิธีการที่ใช้ตัวเงินนั้น น่าจะอยู่ในช่วงยุคที่สามของวิวัฒนาการของระบบการชำระเงิน เพราะยุคที่สามนี้มีการนำเอกสารที่เป็นหลักฐานยืนยันในสิทธิเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งชำระเงินนั่นเอง ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับกรณีของเช็คที่น่าจะเป็นระบบการชำระเงินที่อยู่ในยุคที่สามเช่นเดียวกันกับตัวเงินธรรมดาตนเอง¹

2. วิวัฒนาการของตัวเงินและเช็ค

ตัวเงินเป็นตราสารที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติของพ่อค้าและนักการเงิน โดยเกิดขึ้นครั้งแรกจากพ่อค้าสุเมเรียนที่อยู่ดินแดนแถบเมโสโปเตเมีย เมื่อประมาณ 2100 ปี ก่อนคริสตกาล ชาวสุเมเรียนทำการค้าทั้งภายในอาณาจักรและต่างอาณาจักร ทำให้มีความต้องการสินเชื่อในทางการค้า จึงมักมีการให้กู้ยืมเงินหรือสินเชื่อ โดยใช้ตัวสัญญาใช้เงินและตัวแลกเงิน กล่าวคือ เจ้าหนี้ด้วยตนเองในอนาคต (ตัวสัญญาใช้เงิน) หรือลูกหนี้ออกหนังสือตราสารตั้งลูกหนี้ของตนใช้ชำระเงินให้แก่เจ้าหนี้ของตน (ตัวแลกเงิน) และมี

¹ ประเสริฐ เสียงสุทธีวงศ์, “เช็คอิเล็กทรอนิกส์กับความรับผิดชอบของผู้สัญญา,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545), หน้า 13.

การใช้ตัวเงินในดินแดนเมโสโปเตเมียและดินแดนอื่น ๆ ที่ค้าขายกับเมโสโปเตเมีย เช่น กลุ่มชาวอัสซีเรีย ชาวฟินิเซีย และดินแดนแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและต่อมาชาวิว และชาวลอมบาร์ดในอิตาลีก็ได้พัฒนาตัวแลกเงิน และตัวสัญญาใช้เงิน ในช่วงยุคกลาง ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 และนำไปใช้ในยุโรปและประเทศอื่น ๆ จนนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา

นอกจากตัวสัญญาใช้เงินและตัวแลกเงินแล้ว ได้มีการใช้เช็คตั้งแต่ในช่วงประมาณ คริสตศตวรรษที่ 6 โดยพวกซัสซานีเยน ซึ่งปกครองเปอร์เซียหรืออิหร่านในปัจจุบันในช่วงระหว่าง ค.ศ. 226-641 ได้ใช้เช็คในการค้าขายเนื่องจากขณะนั้นมีธนาคารเกิดขึ้นแล้ว โดยมีชาวอิหร่านและชาวิวเป็นผู้ดำเนินการ ด้วยเหตุว่ามีปริมาณการค้าและอุตสาหกรรมที่รุ่งเรืองมากเมื่อเทียบกับอาราจักรอื่น ๆ จึงต้องการมีตราสารทางเครดิตเพิ่มขึ้นนอกจากตัวแลกเงิน และตัวสัญญาใช้เงินที่รับมาจากดินแดนเมโสโปเตเมีย และได้มีการนำตราสารเหล่านี้ไปใช้ในยุโรปแถบฝรั่งเศสโบราณที่เรียกว่าเมโรวีนเจียน (Merovingian Europe) โดยนักการค้าชาวซีเรีย ซึ่งต่อมาเช็คได้มีการยอมรับและนำไปใช้ขายยุโรปอย่างแพร่หลายและมีการพัฒนาการใช้ระบบเช็คอย่างต่อเนื่อง

ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีกฎหมายตัวเงินซึ่งเป็นกฎหมายภายในของแต่ละประเทศและพยายามที่จะให้มีกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องตัวเงินขึ้น โดยองค์การระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะมีการใช้ตัวเงินในวงการธุรกิจระหว่างประเทศจำนวนมาก ในขณะที่กฎหมายตัวเงินของประเทศต่าง ๆ ยังมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาในการใช้และการปฏิบัติตามกฎหมายตัวเงินของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ตัวเงิน จึงต้องการให้ประเทศต่าง ๆ มีกฎหมายตัวเงินที่มีลักษณะสอดคล้องกัน หากประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากเป็นภาคีสันธิสัญญาหรือกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับตัวเงินแล้ว ประเทศเหล่านั้นก็มีการผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามในอันที่จะทำให้ต้องมีกฎหมายภายในประเทศ ซึ่งมีลักษณะเดียวกันและเป็นผลดีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพราะอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน เพื่อให้เป็นเอกภาพอันหนึ่งอันเดียวกัน¹ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “กฎหมายเอกรูป” (Uniform Law) ซึ่งมีการจัดทำร่างสำคัญอยู่ 3 ครั้ง คือ

¹เสาวนีย์ อัสวโรจน์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 4.

ร่างกรงเฮก ร่างกรงเจนีวา และร่างกรงเวียนนา ซึ่งปัจจุบันมีระบบกฎหมายตัวเงินที่ใช้กันอยู่แบ่งเป็น 2 ระบบใหญ่ คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ที่มีอนุสัญญาเจนีวาเป็นแม่แบบ ซึ่งมีบทบัญญัติที่ผสมระหว่างสองระบบเข้าด้วยกัน แต่ค่อนข้างใกล้เคียงกับระบบซีวิลลอว์มากกว่า

ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการบัญญัติเรื่องตัวเงินในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น ศาลได้วินิจฉัยคดีโดยอาศัยหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ โดยผู้ร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะตัวเงิน ได้อ้างอิงที่มาตามร่าง Uniform Law ของที่ประชุมระหว่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งกฎหมายของภาคพื้นยุโรปและกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นด้วย

3. วิวัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับเช็คและ การเรียกเก็บเงินตามเช็คของต่างประเทศ

ในการศึกษาถึงปัญหาการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเช็คนั้น มีความจำเป็นจะต้องศึกษาถึงวิวัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียกเก็บเงินตามเช็คของต่างประเทศ เพื่อจะได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาในบทที่ 4 ต่อไป ทั้งนี้ ผู้เขียนขอกล่าวถึงวิวัฒนาการและแนวคิดของประเทศต่าง ๆ รวม 4 ประเทศ ดังนี้

3.1 ประเทศอังกฤษ

สภาพของระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะมีการนำระบบการเรียกเก็บเช็คด้วยภาพเช็ค (Cheque Truncation) มาใช้ ระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คของประเทศไทยในช่วงแรกนั้น เป็นไปตามที่กำหนดไว้ใน The Bills of Exchange Act 1882 โดยใน Section 52 (4)¹ กำหนดให้การเรียกเก็บเงินตามเช็คจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการ “ยื่นเช็ค” นั้นไปยังธนาคารผู้ส่งจ่ายด้วยต้นฉบับจริง โดยการเรียกเก็บดังกล่าวต้องสอดคล้องกับข้อบังคับเรื่องสถานที่ยื่นเช็ค (Proper Place) รวมถึง

¹Section 52: (4) Where the holder of a bill presents it for payment, he shall exhibit the bill to the person from whom he demands payment, and when a bill is paid the holder shall forthwith deliver it up to the party paying it.

วันและเวลาทำการ (Reasonable Hour on a Business Day) ตามที่ระบุไว้ใน Section 45 ของกฎหมายฉบับเดียวกัน ซึ่งตามระบบเรียกเก็บเงินข้างต้นนี้ หากไม่มีการยื่นเช็คตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ธนาคารผู้ส่งจ่ายมีสิทธิโดยชอบที่จะปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คนั้น (Section 47)¹ ต่อมาระบบการเก็บเงินตามเช็คของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาไปสู่การใช้เทคโนโลยี อิเล็กทรอนิกส์ หรือ Cheque Truncation System ซึ่งเป็นการรองรับการส่งข้อมูลเช็คในรูปแบบของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความสะดวกในการเรียกเก็บ จึงเกิดประเด็นทางกฎหมายว่าสถานะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวเป็นอย่างไร และกฎหมายที่บังคับใช้อยู่รับรองการกระทำดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

3.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

กฎหมายตัวเงินของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น ได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายอังกฤษโดยได้มีการตรากฎหมาย The Negotiable Instrument Law ในปี ค.ศ. 1896 ซึ่งเป็นกฎหมายต้นแบบเพื่อให้แต่ละรัฐนำไปประกาศใช้ โดยต่อมาได้ถูกยกเลิกและมีการตรากฎหมาย The Uniform Commercial Code (UCC) ซึ่งก็เป็นกฎหมายต้นแบบ (Model Law) ที่ใช้รองรับธุรกรรมต่าง ๆ ในทางแพ่งและพาณิชย์รวมถึงการใช้และเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วย โดยในส่วนของ Article 3: Negotiable Instrument และ Article 4: Bank Deposits จะเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับแก่การเรียกเก็บเงินตามเช็ค ซึ่งกำหนดให้ธนาคารผู้เรียกเก็บหรือธนาคารผู้ส่ง (Sending Bank) หรือตัวกลางอื่น ๆ มีภาระหน้าที่ในการส่งตัวเช็คที่เป็นเอกสารต้นฉบับ (Physical Checks) ไปยังธนาคารผู้จ่าย (Paying Banks) หรือรับคืนเช็คที่ถูกปฏิเสธการจ่ายดังกล่าว² เว้นแต่จะมีข้อตกลง

¹Section 47: (1) A bill is dishonored by non-payment (a) when it is duly presented for payment and payment is refused or cannot be obtained, or (b) when presentment is excused and the bill is overdue and unpaid.

²The Federal Reserve Board, Final Amendment to Regulation CC to Implement the Check Clearing for the 21st Century Act, p1-2 < <http://www.federalreserve.gov/paymentsystems/truncation/>>

กันระหว่างธนาคารว่า การเรียกเก็บเงินตามเช็คจะสามารถส่งเช็คที่อยู่ในรูปแบบอื่นได้ เช่น ทางอิเล็กทรอนิกส์ ตาม Section 3-501 (b)¹ ประกอบกับ Section 4-110² ของ UCC

¹§ 3-501. PRESENTMENT

(a) "**Presentment**" means a demand made by or on behalf of a person entitled to enforce an instrument (i) to pay the instrument made to the drawee or a party obliged to pay the instrument or, in the case of a note or accepted draft payable at a bank, to the bank, or (ii) to accept a draft made to the drawee.

(b) The following rules are subject to Article 4, agreement of the parties, and clearing-house rules and the like:

(1) Presentment may be made at the place of payment of the instrument and must be made at the place of payment if the instrument is payable at a bank in the United States; may be made by any commercially reasonable means, including **an oral, written, or electronic communication**; is effective when the demand for payment or acceptance is received by the person to whom presentment is made; and is effective if made to any one of two or more makers, acceptors, drawees, or other payors.

²§ 4-110. ELECTRONIC PRESENTMENT

(a) "Agreement for electronic presentment" means an agreement, clearing-house rule, or Federal Reserve regulation or operating circular, providing that presentment of an item may be made by transmission of an image of an item or information describing the item ("presentment notice") rather than delivery of the item itself. The agreement may provide for procedures governing retention, presentment, payment, dishonor, and other matters concerning items subject to the agreement.

(b) Presentment of an item pursuant to an agreement for presentment is made when the presentment notice is received.

(c) If presentment is made by presentment notice, a reference to "item" or "check" in this Article means the presentment notice unless the context otherwise indicates.

ทั้งสองมาตรานี้ได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมในปี 1990 ซึ่งเกือบทุกรัฐนำไปประกาศใช้ ยกเว้น รัฐ Massachusetts, New York, Rhode Island, South Carolina

ดังนั้น จึงสรุปในเบื้องต้นได้ว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาขอรับการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพถ่าย (Check Truncation) ทางอิเล็กทรอนิกส์ ในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นสามารถกระทำได้ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขว่า จะต้องมีการทำสัญญาระหว่างธนาคารทุกธนาคารที่ต้องการใช้ระบบ Check Truncation นี้

3.3 ประเทศประเทศเยอรมัน

ประเทศเยอรมันใช้ระบบการเรียกเก็บเช็คที่เรียกว่า Bundesbank's Retail Payment System (RPS)¹ RPS เป็นระบบชำระเงินรายย่อยที่มีประสิทธิภาพสูง ในปี 2001 จำนวนเช็คเรียกเก็บจะอยู่ประมาณ 9 ล้านฉบับโดยเฉลี่ยต่อวันทำการ แต่ขึ้นไปสูงสุดเกือบ 25 ล้านฉบับในบางวันทำการ เช็คที่มีมูลค่าไม่ถึง 3,000 ยูโร สามารถส่งเรียกเก็บโดยใช้ภาพเช็คและข้อมูลเช็คอิเล็กทรอนิกส์ ตามวิธีการ BSE ส่วนเช็คที่มีมูลค่าตั้งแต่ 3,000 ยูโรขึ้นไป ยังต้องส่งมอบตัวเช็คตามวิธีการเรียกเก็บ GSE RPS จะรับภาพเช็คและข้อมูลเช็คจนถึง 21.00 น. ธนาคารที่มีความพร้อมสามารถส่งภาพเช็คและข้อมูลเช็คผ่านเครือข่ายไปยัง RPS แต่ธนาคารที่ไม่มีอุปกรณ์ Scan เช็ค และอ่านข้อมูลหมึกแม่เหล็ก (Magnetic Ink Character Recognition--MICR) ในตัวเช็ค อาจส่งมอบตัวเช็คและสื่อข้อมูลเช็คที่สาขาของ Bundesbank ซึ่งมีอยู่ 120 แห่งทั่วประเทศ ภายในเวลา 14.30 น. หรือที่ศูนย์คอมพิวเตอร์ของ Bundesbank ซึ่งมีอยู่ 9 แห่งทั่วประเทศ ภายในเวลา 18.30 น. เพื่อให้สาขาของ Bundesbank และศูนย์คอมพิวเตอร์ของ Bundesbank ถ่ายภาพเช็คและเก็บข้อมูลเช็คเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ส่งไปยัง RPS ภายในเวลา 21.00 น. ธนาคารที่ส่งเช็ค Out-clearing เป็นตัวเช็คและสื่อข้อมูล จะได้รับสื่อซึ่งมีภาพเช็คและข้อมูลเช็ค In-clearing ในตอนเช้าของวันทำการถัดไปที่สาขา Bundesbank หรือศูนย์คอมพิวเตอร์ของ Bundesbank แต่ธนาคารที่ส่งภาพเช็คและข้อมูลเช็ค Out-clearing จะได้รับภาพเช็คและข้อมูลเช็ค In-clearing ภายหลังจากเวลา 21.00 น. ของวันทำการเดียวกัน

¹The Electronic Retail, **Payment System of the Deutsche Bundesbank**, 3rd ed. [Online], available URL: <http://www.electronic-payments.co.uk>, 2002 (July, 26).

ในวิธีการเรียกเก็บแบบ BSE ซึ่งใช้สำหรับเช็คที่มีมูลค่าไม่ถึง 3,000 ยูโร ธนาคารผู้เรียกเก็บเป็นผู้เก็บรักษาตัวเช็ค โดยกราดภาพ (Scan) เช็คและอ่านข้อมูลเช็คเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ส่งไปยัง RPS ธนาคารผู้เรียกเก็บที่ไม่มีความพร้อม อาจส่งตัวเช็คไปให้ธนาคารอื่นกราดภาพ (Scan) เช็คและอ่านข้อมูลเช็คแทนตนก็ได้ ธนาคารผู้เรียกเก็บต้องเก็บตัวเช็คไว้ไม่น้อยกว่า 2 เดือน แต่เก็บภาพเช็คและข้อมูลเช็คไว้ไม่ต่ำกว่า 10 ปี ธนาคารผู้จ่ายสั่งจ่ายเช็ค In-clearing จากภาพเช็คและข้อมูลเช็คที่ได้รับจาก RPS อย่างไรก็ตาม ธนาคารผู้จ่ายอาจขอให้ธนาคารผู้เรียกเก็บส่งมอบตัวเช็คในกรณีที่เกิดปัญหาและข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการเรียกเก็บเงินตามเช็คได้

วิธีเรียกเก็บแบบ GSE ซึ่งใช้กับเช็คที่มีมูลค่าตั้งแต่ 3,000 ยูโรขึ้นไป กำหนดให้ธนาคารส่งมอบตัวเช็คและสื่อข้อมูลเช็คที่ศูนย์กลางคอมพิวเตอร์ของ Bundesbank ซึ่งจะกราดภาพ (scan) เช็คพร้อมกับส่งข้อมูลเช็คและภาพเช็คไปยัง RPS เพื่อเรียกเก็บต่อไป ในกรณีของเช็คที่มีมูลค่าสูง ศูนย์คอมพิวเตอร์ของ Bundesbank ต้องส่งมอบตัวเช็คให้แก่ธนาคารผู้จ่าย เพื่อใช้ยืนยันกับภาพเช็คที่ได้รับผ่านเครือข่าย

3.4 ประเทศสิงคโปร์

เนื่องจากระบบกฎหมายของประเทศสิงคโปร์มีพื้นฐานมาจากระบบ จารีตประเพณี (Common Law) ของประเทศอังกฤษ ในส่วนของกฎหมายที่ควบคุมการเรียกเก็บเงินตามเช็คจึงมีโครงสร้างคล้ายคลึงกับ The Bills of Exchange Act 1882 ของประเทศอังกฤษ โดยกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คในระยะแรกนั้น The Bills of Exchange Act (Chapter 23) โดยกฎหมายดังกล่าวถือเอาการยื่นเช็คต่อธนาคารผู้สั่งจ่ายเป็นสาระสำคัญของการเรียกเก็บเงินตามเช็ค¹

¹Rules as to Presentment for Payment Section 45, (1), (2) and (3).

4. วิวัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับเช็คและ การเรียกเก็บเงินตามเช็คของประเทศไทย

ในส่วนของวิวัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับเช็คและการเรียกเก็บเงินตามเช็คของประเทศไทยนั้น ก็มีความสำคัญต่อการนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเขียนวิเคราะห์ประเด็นปัญหาของการเรียกเก็บเงินตามเช็คด้วยภาพเช็คเช่นเดียวกัน ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอกกล่าวถึงวิวัฒนาการและแนวคิดดังกล่าวดังนี้

4.1 ระบบการชำระเงินในประเทศไทย¹

ประชาชนส่วนใหญ่นิยมที่จะพกพาเงินสดเพื่อชำระค่าสินค้าและบริการประจำวัน หากค่าสินค้าและบริการมีราคาสูงเกินกว่าเงินสดที่บุคคลจะพกพาตามปกติ บุคคลนั้นอาจจะใช้ประโยชน์จากเครื่องบริการเงินสด ATM ที่อยู่ใกล้เคียง หรืออาจใช้บัตรเครดิตได้หากผู้ขายสินค้า มีอุปกรณ์พร้อมที่จะรับบัตรเครดิต

วงการธุรกิจการค้าและธุรกิจการเงินนิยมใช้เช็คเป็นสื่อการชำระเงินเนื่องจากเช็คเป็นตราสารการเงินที่มีกฎหมายรองรับการใช้และการชำระหนี้ การจ่ายเช็คโดยมีเงินในบัญชี ไม่เพียงพอ ผู้ทรงเช็คสามารถฟ้องร้องตามพระราชบัญญัติความผิดเกี่ยวกับการใช้เช็ค ซึ่งผู้ส่งจ่ายมีความผิดทางอาญา นอกจากนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยยังออกเช็คธนาคารแห่งประเทศไทยให้แก่สถาบันการเงินและส่วนราชการที่มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อใช้ชำระเงินได้ด้วย

ระบบการชำระเงินของไทยมีการพัฒนาโดยลำดับการพัฒนาดังกล่าวก้าวหน้ามาก ในสังคมเมืองซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสื่อสาร โทรคมนาคมที่ทันสมัย ประชากรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีจำนวนผู้ใช้บริการมากพอที่จะคุ้มค่าการลงทุนในระบบและอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่อง ATM บริการบัตรเครดิต หรือบริการหักบัญชีเงินฝาก ณ จุดขาย (Eftpos) ธนาคารพาณิชย์ไทย ได้เริ่มนำเครื่องบริการเงินสด ATM มาให้บริการ

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, ระบบการชำระเงินในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายระบบการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2542), หน้า 1.

แก่ประชาชนใน ปี พ.ศ. 2526 ซึ่งได้รับความนิยมมาก เนื่องจากสอดคล้องกับลักษณะสังคมที่ยังคงนิยมใช้เงินสดเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาธนาคารพาณิชย์ไทยพัฒนาเครือข่าย ATM ของแต่ละธนาคารให้สามารถเชื่อมโยงกันได้ทั้งหมด ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการใช้เครื่อง ATM ได้กว้างขวางมากขึ้น

นอกจากพัฒนาการที่เกี่ยวเนื่องกับเงินสดแล้วยังมีพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของการชำระเงิน เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต บัตรสมาร์ทการ์ด การชำระเงินเข้าบัญชีให้แก่ผู้รับเงินโดยตรง (Direct Credit) การหักบัญชีจากบัญชีของผู้จ่ายเงินโดยตรง (Direct Debit) รวมถึงบริการ Electronic Banking เช่น Tele Banking และ Office Banking ซึ่งได้รับความนิยมสูงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีรายได้แน่นอนในเมืองใหญ่

ระบบการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินก็ได้รับการพัฒนาเช่นกัน เช่น ระบบบาทเนตเป็นการโอนเงินด้วยอิเล็กทรอนิกส์ ใช้ในการชำระเงินมูลค่าสูงระหว่างสถาบันการเงิน ซึ่งอาจดำเนินการเพื่อตนเองหรือเพื่อลูกค้าก็ได้ โดยการส่งข้อมูลมาตัดบัญชีที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ในระบบ Real Time Gross Settlement (RTGS) สำหรับการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้บริการการคำนวณดุลและชำระดุล การหักบัญชีเช็คและการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing) ระหว่างธนาคาร ส่วนระบบ ATM และบัตรเครดิตระหว่างธนาคารนั้นดำเนินการโดยภาคเอกชน

นอกจากการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินให้บริการแล้ว ยังมีผู้ให้บริการ การชำระเงินรายอื่น ๆ อีก เช่น การสื่อสารแห่งประเทศไทย ให้บริการโอนเงินทางไปรษณีย์ โทรเลข และธนาณัติ ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนเนื่องจากมีขอบเขตบริการกว้างขวาง นอกจากนั้นยังมีบริษัท เคานเตอร์เซอร์วิส จำกัด บริษัทสื่อสารโทรคมนาคม จำกัด ที่ให้บริการรับชำระค่าบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ

4.1.1 สื่อการชำระเงิน¹

สื่อการชำระเงินที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ เงินสด เนื่องจากมีความสะดวกในการพกพาและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ประกอบกับประชากรในประเทศ

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

มีรายได้ไม่สูงนัก มูลค่าการซื้อขาย สินค้าและบริการตามปกติแต่ละครั้งเป็นจำนวนเงินไม่มาก นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนของประเทศที่ไม่ใช่เมืองใหญ่ยังไม่มียุทธศาสตร์การเงินอื่นมาทดแทน เงินสดจึงเป็นเครื่องมือการชำระเงินที่สะดวกที่สุดในขณะนี้ สำหรับสื่อการชำระเงินประเภทอื่น ๆ เช่น เช็ค ดราฟท์ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน ก็ได้มีการนำมาใช้เมื่อระบบเศรษฐกิจขยายตัวขึ้น เกิดระบบธนาคารพาณิชย์เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางและให้บริการทางการเงิน เช่น การรับฝากเงิน และการโอนเงิน ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการส่งมอบ การขนย้าย และเก็บรักษา รวมทั้งลดภาระในการเก็บรวบรวมเงินสด ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสารได้พัฒนาขึ้น ธนาคารต่าง ๆ จึงให้บริการแก่ลูกค้าในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น เช่น การฝาก ถอนต่างสาขา การฝากถอนเงินผ่านเครื่อง ATM การให้บริการบัตรพลาสติกต่าง ๆ เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต และปัจจุบันธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ได้มีการให้บริการใหม่ ๆ ตามเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น เช่น Internet Banking เป็นต้น

การจัดการเกี่ยวกับเงินสด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธนบัตรมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและมีต้นทุนสูง จากการจัดพิมพ์ การเก็บรักษา การขนส่ง การตรวจนับ การคัดแยกธนบัตรชำรุดออกไปทำลาย และกระบวนการรักษาความปลอดภัยในทุกขั้นตอนข้างต้น เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวมีความต้องการใช้ธนบัตร หมุนเวียนปริมาณมากขึ้น ต้นทุนดังกล่าวก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นด้วย ภาคธุรกิจก็จะต้องมีภาระต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นด้วยเช่นกัน ซึ่งหากภาระนั้นมีมากเกินไปก็จะเป็นอุปสรรคแก่การดำเนินธุรกิจได้ สังคมที่มีความก้าวหน้าจึงได้พัฒนาสื่อการชำระเงินที่มีใช้เงินสดประเภทต่าง ๆ ขึ้นใช้แทนเงินสด เพื่อมุ่งหวังให้การทางธุรกิจหรือธุรกรรมซื้อขายสินค้าและบริการมีความสะดวกมากขึ้นกว่าการใช้เงินสด

4.1.2 สื่อการชำระเงินที่ไม่ใช้เงินสด

ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์สามารถใช้สื่อการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับบัญชีเงินฝากในการชำระเงินได้ สื่อการชำระเงินต่าง ๆ เหล่านี้ ประกอบด้วย สื่อที่เป็นตราสาร เช่น เช็ค ดราฟท์ และสื่อที่ไม่เป็นตราสาร เช่น การหักเงินจากบัญชีเงินฝากตามคำสั่งล่วงหน้า และการใช้บัตรเครดิต หรือบัตรเอทีเอ็ม รวมถึงการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

4.1.3 สื่อการชำระเงินที่เป็นตราสาร (Paper-based Payments)

- 1) คำสั่งโอนเงินเป็นวิธีการชำระเงินที่ลูกค้าของธนาคารสั่งให้ธนาคารโอนเงินจากบัญชีของตนเพื่อจ่ายเงินจำนวนที่แน่นอนให้แก่ผู้รับเงินหรือเข้าบัญชีที่ธนาคารของผู้รับเงิน โดยทาง โทรเลข ไปรษณีย์ วิทยุ หรือทางโทรศัพท์
- 2) เช็คเป็นตราสารซึ่งบุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้สั่งจ่าย สั่งโดยปราศจากเงื่อนไขให้ธนาคารจ่ายเงินจำนวนหนึ่งโดยหักจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของตนให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่งซึ่ง เรียกว่า ผู้รับเงิน เช็คเป็นสื่อการชำระเงินที่เป็นตราสารที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ในระบบการชำระเงินของประเทศไทย เนื่องจากมีความสะดวก สามารถสั่งจ่ายได้โดยไม่จำกัดจำนวน และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป
- 3) ตั๋วแลกเงิน เป็นตราสารที่บุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้สั่งจ่าย สั่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้จ่ายให้จ่ายเงินจำนวนที่แน่นอนให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกบุคคลหนึ่งซึ่ง เรียกว่า ผู้รับเงิน ตั๋วแลกเงินจะออกโดยมีเงื่อนไขและกำหนดเวลาแน่นอนหรือให้ใช้เงินเมื่อทวงถามก็ได้
- 4) ตั๋วสัญญาใช้เงิน เป็นตราสารที่บุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้ออกให้คำมั่นสัญญาว่าจะจ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกบุคคลหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับเงินเมื่อครบกำหนดชำระ โดยจะมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้หรือไม่ก็ได้

4.2 พัฒนาการใหม่ ๆ ในระบบการชำระเงิน

สำหรับพัฒนาการใหม่ ๆ ในระบบการชำระเงินนั้นสามารถแยกเป็น 2 หัวข้อ โดยแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้¹

4.2.1 ระบบการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์

บริการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์ หรือบริการ On-line Retail Funds Transfer (ORFT) เป็นระบบการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มอบหมายนโยบายแก่สมาคมธนาคารไทยให้รับผิดชอบในการพัฒนาระบบ ORFT เป็นการพัฒนาเพิ่มเติมจากระบบ ATM โดยเป็นบริการการโอนเงินข้าม

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ธนาคารที่เครื่อง ATM ซึ่งผู้โอนจะถูกตัดเงินในบัญชีทันที และผู้รับโอนจะได้รับเงินเข้าบัญชีในเวลาเดียวกัน

สำหรับแนวทางการดำเนินการในระยะแรก ผู้ถือบัตร ATM ของธนาคารต้องโอนเงินผ่านเครื่อง ATM ของธนาคารเจ้าของบัตรเพื่อเข้าบัญชีของผู้ถือบัตรหรือผู้รับเงินที่ธนาคารอื่น ต่อมาได้มีการขยายขอบเขตการให้บริการให้ใช้ผ่านเครื่อง ATM ต่างธนาคารได้

4.2.2 การชำระเงินในธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้รับการพัฒนาในเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ของการพาณิชย์ที่เรียกว่า “การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์” หรือ “Electronic Commerce” ในกระบวนการธุรกรรมทางพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น ปัจจัยประการสำคัญที่จะช่วยให้ธุรกรรมทางพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์มีความสมบูรณ์ได้ คือ ระบบการชำระเงิน ซึ่งมี 3 รูปแบบ ได้แก่

1) การชำระเงินด้วยบัตรเครดิตผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยการใช้เทคโนโลยี เสริมสร้างความปลอดภัย

2) การใช้วิธีการชำระเงินที่เป็นตราสาร เช่น เช็คหรือการโอนเงินผ่านธนาคาร

3) ในบัตร สมาร์ทการ์ด หรือฮาร์ดดิสก์ในเครื่องคอมพิวเตอร์

ธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยหน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างเล็งเห็นความสำคัญและศักยภาพของการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะทำงานซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อประชุมหารือกำหนดนโยบาย แนวทาง และมาตรฐานสำหรับข้อกำหนดทั้งทางเทคนิค ธุรกิจ กฎระเบียบ และระบบความปลอดภัยของข้อมูล เพื่อให้การพัฒนาพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีสมาร์ทการ์ดในประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีทิศทางที่สอดคล้องกัน

4.3 การชำระเงินระหว่างธนาคารและกระบวนการชำระดุล¹

การชำระเงินระหว่างธนาคารเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากธุรกรรมอื่น ซึ่งจำแนกได้ เป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นธุรกรรมชำระเงินของลูกค้านิติบุคคล และอีกประเภทหนึ่งเป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกิจของธนาคารเอง

เมื่อลูกค้าทำธุรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการชำระเงินระหว่างธนาคาร เช่น การฝากเช็คต่างธนาคารเข้าบัญชี การใช้บัตรถอนเงินจากเครื่อง ATM ต่างธนาคาร และการชำระเงิน ด้วยบัตรเครดิตต่างธนาคาร เป็นต้น ธุรกรรมดังกล่าวจะมีผลให้เกิดการเรียกเก็บเงินและชำระดุล ระหว่างธนาคารตามมา

การทำธุรกรรมทางการเงินเพื่อธุรกิจของธนาคารเอง เช่น การกู้ยืมระหว่างธนาคาร การค้าเงินตราต่างประเทศ การลงทุนซื้อขายหลักทรัพย์ รวมทั้งธุรกรรมของผู้มีถิ่นที่อยู่ต่างประเทศ ที่นิยมชำระด้วยตราสารการเงินต่าง ๆ เช่น เช็ค ดราฟท์ แคชเชียร์เช็ค หรือเช็คธนาคารแห่งประเทศไทย จะต้องผ่านกระบวนการเรียกเก็บเงิน การชำระเงิน หรือชำระดุลระหว่างธนาคาร เพื่อให้ธุรกรรม ดังกล่าวมีผลสมบูรณ์

การชำระเงินระหว่างธนาคาร จะดำเนินการโดยมีศูนย์ประมวลผลคำนวณดูแลการหักบัญชี และชำระดุลระหว่างธนาคารที่ธนาคารกลางหรือธนาคารพาณิชย์ โดยการหักเงินจากบัญชีของธนาคารสมาชิกที่เสียดุล และนำเงินเข้าบัญชีให้แก่ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุล ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกต้องมีบัญชี เงินฝากกับธนาคารที่ทำหน้าที่ชำระดุลดังกล่าว

การชำระเงินระหว่างธนาคารที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการชำระดุลแบบ Net Settlement ซึ่งกระทำโดยการคำนวณดุลสุทธิจากรายการหรือธุรกรรมทั้งหมด แล้วจึงชำระดุลด้วยยอดสุทธิเท่านั้น ส่วนการชำระดุลอีกประเภทหนึ่ง เป็นการชำระดุลแบบ Gross Settlement ได้แก่ ระบบบาทเน็ต ซึ่งจะหักบัญชีของธนาคารผู้โอนเงิน และนำเงินเข้าบัญชีให้แก่ธนาคารผู้รับ โอนในเวลาเดียวกันที่ละรายการ โดยการโอนเงินดังกล่าวมีผลสมบูรณ์ทันที

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

4.4 ปัญหาและอุปสรรคในระบบการชำระเงินปัจจุบัน¹

การพัฒนากระบวนการชำระเงินของประเทศตามแนวนโยบายดังกล่าวข้างต้น โดยการพัฒนากระบวนการโอนเงินรายใหญ่ ระบบการหักบัญชีเช็คและการโอนเงินรายย่อยทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินให้รองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศนั้น พบว่า ยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการพัฒนาระบบดังกล่าวคือ

1) ความนิยมในการถือเงินสดของประชาชนยังมีได้ลดลง โดยมีอัตราส่วนเงินสด ในมือประชาชนต่อปริมาณเงินสูงกว่าร้อยละ 70 และในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญเติบโตสูง ปริมาณธนบัตรออกใช้มีอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 10 ต่อปี แต่การจัดการเกี่ยวกับเงินสดมีต้นทุนค่อนข้างสูงทั้งในการผลิต เก็บรักษา ขนย้าย และทำลาย นอกจากนี้ยังมีขีดจำกัด ในการผลิตและนำออกใช้ รวมทั้งอาจมีความเสี่ยงต่อการสูญหายหรือปลอมแปลง

2) ธนาคารและสถาบันการเงินยังคงใช้เช็คในการชำระเงินมูลค่าสูงระหว่างกัน เป็นเหตุให้ยอดเงินที่เกี่ยวข้องในการชำระคูลเมื่อสิ้นวันมีจำนวนเงินสูง หากมีธนาคารสมาชิก บางรายขาดสภาพคล่องไม่สามารถหาเงินมาชดเชยภาระการขาดคูลของตน จะมีผลกระทบต่อเนื่องเป็นวงกว้างและกระทบผู้ใช้เช็ครายย่อยจำนวนมาก

3) การเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีใช้เวลานาน โดยการเรียกเก็บเงิน ตามเช็คจังหวัดเดียวกันแต่ต่างอำเภอต้องใช้เวลาประมาณ 3-7 วัน และเช็คที่เรียกเก็บข้ามจังหวัด ต้องใช้เวลา 7-15 วัน ธนาคารแห่งประเทศไทยได้สนับสนุนการจัดตั้งสำนักหักบัญชีในระดับ จังหวัดเพื่อให้เช็คต่างอำเภอในจังหวัดเดียวกัน สามารถเรียกเก็บได้ในวันเดียว แต่ขณะนี้ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วประเทศ และสำหรับเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีจังหวัด ธนาคารสมาชิกยังใช้วิธีส่งเช็คไปให้สาขาธนาคารผู้จ่ายตรวจและตัดบัญชี ซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 6 วันทำการ

4) ผู้ให้บริการสื่อการชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบบัตรเครดิต เช่น บัตรเครดิต และบัตรเดบิต ยังขาดความร่วมมือในการใช้เครื่องอ่านบัตรร่วมกัน เพื่อให้เกิด

¹ธนาคารแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

ประโยชน์สูงสุด ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาจากการแข่งขันและผลประโยชน์ต่อเนื่องจากการใช้บัตร รวมทั้งมีปัญหาด้านมาตรฐานทางเทคนิคที่ยังมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง

5) ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศทางการเงินก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ขณะที่การปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องใช้เวลา จึงอาจเกิดความเลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้อง

5. ความหมายของเช็ค

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 987 บัญญัติความหมายของ “เช็ค” ไว้ ดังนี้¹

“อันว่า เช็ค นั้น คือ หนังสือตราสารซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้สั่งจ่าย สั่งธนาคารให้ใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่ง อันเรียกว่า ผู้รับเงิน”

บุคคลที่ประสงค์จะใช้เช็คในการชำระหนี้ จะต้องไปยื่นคำขอเปิดบัญชีกระแสรายวันไว้กับธนาคารพาณิชย์ โดยนำเงินเข้าฝากในบัญชี หรือโดยการกู้เบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคารตามจำนวนวงเงินที่ตกลงกันเพื่อให้มีเงินอยู่ในบัญชี การถอนเงินออกจากบัญชีจะต้องใช้เช็คเพียงอย่างเดียว โดยบุคคลนั้นจะต้องให้ตัวอย่างลายมือชื่อของตนไว้เป็นตัวอย่างแก่ธนาคาร เพื่อให้ธนาคารใช้เทียบเคียงกับลายมือชื่อผู้สั่งจ่ายในเช็คที่มีผู้นำมาเรียกเก็บเงินจากธนาคาร และบุคคลที่ประสงค์จะใช้เช็คจะต้องซื้อสมุดเช็คจากธนาคารไปใช้สั่งจ่ายเงินถอนเงินออกจากบัญชี²

¹ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, มาตรา 987.

²ภาสกร ญาณสุธี, การหลบหนีคดีเช็ค (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรรถทศญา, 2541), หน้า 2.

6. ประเภทของเช็ค

สำหรับประเภทของเช็คที่ใช้กันในประเทศไทยอาจแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท¹ คือ เช็คทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และเช็คที่กำหนดให้มีขึ้นเพื่อใช้ในการเฉพาะกรณี โดยในแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังนี้

6.1 เช็คทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เช็คทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ เช็คที่ธนาคารออกให้ โดยกำหนดรายการในเช็ค ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งมีผลให้คู่สัญญาในเช็คเกิดความผูกพันกัน โดยแต่ละฝ่ายมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะของการใช้เช็คประเภทนั้น ๆ ดังนี้

1) เช็คระบุชื่อผู้รับเงิน เช็คประเภทนี้ผู้สั่งจ่ายจะระบุชื่อผู้รับเงินในช่องชื่อ หรือยื่นข้อและขีดฆ่า คำว่า “หรือผู้ถือ” ออก ธนาคารจะจ่ายเงินให้เฉพาะแก่ผู้มีชื่อรับเงินในเช็คเท่านั้น

2) เช็คสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือ เป็นเช็คประเภทที่นิยมใช้กันมาก เพราะสะดวกแก่ผู้ทรงซึ่งสามารถมอบหมายให้ผู้อื่นไปรับเงินแทนตนได้ และการรับโอนเช็คให้บุคคลอื่นทำได้โดยง่ายโดยมิต้องสลักหลังซึ่งธนาคารจะจ่ายเงินให้แก่ผู้ทรงเช็คที่นำยื่นต่อธนาคาร

3) เช็คขีดคร่อม ลักษณะเช็คประเภทนี้จะมีเส้นคู่ขนานขีดขวางไว้ด้านหน้าเช็ค ธนาคารจะจ่ายเป็นเงินสดให้ผู้ที่นำเช็คไปยื่นเรียกเก็บเงินต่อธนาคารไม่ได้ต้องจ่ายให้กับธนาคารของผู้ทรงเพื่อเข้าบัญชีของผู้ทรงเช็คเท่านั้น สำหรับเช็คขีดคร่อมมี 2 ประเภท คือ

ก. เช็คขีดคร่อมทั่วไป เป็นเช็คที่มีเส้นขนานคู่ขีดขวางไว้ด้านหน้าเช็ค โดยเส้นระหว่างเส้นขนานนั้นจะมีหรือไม่มีคำว่า “และบริษัท” หรือข้อความทำนองเดียวกัน

¹เนตรนารี สิริยากรนุรักษ์, “ปัญหาการฟ้องคดีแพ่งร่วมกับคดีอาญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2534,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 38.

ข. เช็คชื่คร่อมเฉพาะ เป็นเช็คที่มีเส้นคู่ขนานขีดขวางไว้ด้านหน้าเช็ค โดยระหว่างเส้นขนานนั้นจะระบุชื่อธนาคารหนึ่งธนาคารใดไว้

6.2 เช็คที่กำหนดให้มีขึ้นเพื่อใช้ในการเฉพาะกรณี

เช็คประเภทนี้ไม่ถือว่าเป็นเช็คตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่กระทรวงการคลังอนุญาตให้กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในกิจการใดกิจการหนึ่ง หรือกรณีใดกรณีหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อเสริมสภาพคล่องทางการเงินของประชาชน และอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจการค้า รวมทั้งสร้างความปลอดภัยในการเดินทางของประชาชน เช็คประเภทนี้ ได้แก่

1) เช็คค้ำประกันของธนาคาร เช็คประเภทนี้ส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการยื่นของประกวดราคาเพื่อการจัดซื้อจัดจ้างต่าง ๆ ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งการออกเช็คชนิดนี้เป็นวิธีพิเศษของธนาคารกับลูกค้าที่มีข้อตกลงกัน กล่าวคือ ลูกค้ามีเงินฝากกับธนาคารแต่ไม่ประสงค์จะเบิกเงินสดในบัญชีเพื่อนำไปเป็นหลักค้ำประกันในการยื่นของประกวดราคา หรือเข้าทำนิติกรรมสัญญาใด ๆ ได้ขอให้ธนาคารออกเช็คค้ำประกันของธนาคารให้แทน (ตามเงื่อนไขที่ผู้เรียกประกวดราคากำหนดหรือคู่สัญญายอมรับ) โดยลูกค้าสัญญาว่าจะนำเงินตามจำนวนในเช็คมาชดใช้ให้แก่ธนาคารในภายหลัง หากธนาคารต้องจ่ายเงินตามเช็คนั้น และถ้าลูกค้าไม่ใช้เงินให้แก่ธนาคารก็ยินยอมให้ธนาคารหักเงินในบัญชีเงินฝากของลูกค้าชดใช้แทนได้ทันที แต่ถ้าต่อมาลูกค้านำเช็คฉบับดังกล่าวมาคืนธนาคาร โดยมีได้มีการเรียกเก็บเงินตามเช็ค สัญญาระหว่างธนาคารและลูกค้าก็เป็นอันสิ้นสุดผูกพัน ซึ่งวิธีการนี้ลูกค้าจะได้รับดอกเบี้ยเงินฝากตามปกติ ในขณะที่เดียวกันธนาคารก็จะมีรายได้จากค่าธรรมเนียมในการให้บริการ ส่วนผู้ทรงเช็คก็ได้รับหลักประกันว่าจะเรียกเก็บเงินตามเช็คได้แน่นอน เพราะเป็นเช็คที่ออกโดยธนาคาร และธนาคารที่ออกเช็คได้รับรองว่ามีเงินในธนาคารที่จะจ่ายแน่นอน

2) เช็คของขั้วญ เป็นเช็คของธนาคารพาณิชย์แบบหนึ่งที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงการคลัง ให้จัดพิมพ์และจำหน่ายแก่ประชาชน ซึ่งไม่ต้องมีบัญชีเงินฝากกับธนาคาร เพื่อนำไปใช้แทนของขั้วญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งผู้รับสามารถนำไปชำระหนี้ตามกฎหมายแทนเงินสดได้

3) เช็คเดินทาง เป็นเช็คของธนาคารที่ออกโดยธนาคารเป็นผู้สั่งจ่าย ซึ่งจะมีรายการของเช็คกำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 988 แต่ที่ไม่จัดเป็นเช็คทั่วไป เนื่องจากเช็คเดินทางมีรายการและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกับการใช้เช็คทั่วไป คือ จะมีรายการตัวอย่างลายมือชื่อผู้เดินทาง และรายการลายมือชื่อผู้โอนเช็คอยู่ด้านหน้าด้วย ในการซื้อเช็คชนิดนี้ ผู้เดินทางจะต้องซื้อเช็คที่ธนาคารด้วยตนเองจะมอบหมายให้บุคคลอื่นซื้อแทนไม่ได้ เพราะผู้เดินทางต้องลงลายมือชื่อในด้านหน้าเช็คต่อหน้าพนักงานธนาคารที่ขายเช็คนั้น ฉบับละ 1 ชื่อ และต้องแสดงหลักฐานประกอบการพิจารณาของธนาคารตามระเบียบของธนาคาร โดยปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการแลกเปลี่ยนเงินตรา และในกรณีที่ผู้ซื้อต้องการนำเช็คนั้นไปชำระหนี้ หรือ โอนให้แก่บุคคลอื่นเป็นผู้รับเงิน จะต้องลงลายมือชื่อผู้ซื้อต่อหน้าผู้รับโอนด้วย

7. ความรับผิดชอบตามเช็ค

ความรับผิดชอบของกลุ่มสัญญาตามเช็คนั้น พบว่า มีหลายฝ่ายที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ลงลายมือชื่อในเช็คโดยมีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะผู้สั่งจ่าย ผู้สลักหลัง ผู้อาวัล ผู้ทรง รวมทั้งธนาคารซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่จ่ายเงินตามเช็คด้วย ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษา ดังนี้

7.1 ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 บัญญัติว่า “บุคคลผู้ลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงินนั้นย่อมจะต้องรับผิดชอบเนื้อความในตั๋วเงินนั้น

ถ้าลงเพียงแต่เครื่องหมายอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แกงใต้หรือลายพิมพ์นิ้วมือ อ่างเอาเป็นลายมือชื่อในตั๋วเงินนั้นไซ้ แม้ถึงว่าจะมีพยานลงชื่อรับรองก็ตาม ท่านว่าหา มีผลเป็นลายมือชื่อในตั๋วเงินนั้นไม่”

การที่เช็คเป็นตั๋วเงินประเภทหนึ่งในสามประเภท ตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 898 ดังนั้น ผู้ลงลายมือชื่อสั่งจ่ายเช็คเพื่อชำระหนี้ นั้น เมื่อธนาคารปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คจึงตกเป็นฝ่ายผิดนัด ต้องรับผิดชอบชำระหนี้ตามเช็ค

ให้ผู้ทรงพร้อมดอกเบี้ย ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 900 วรรคหนึ่ง มาตรา 904 มาตรา 914 ประกอบมาตรา 989 มาตรา 224 วรรคหนึ่ง

คำว่า “บุคคล” ตามมาตรา 900 นี้ หมายถึง บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล บุคคลธรรมดา หมายถึง บุคคลที่จะต้องมีความสามารถในการทำนิติกรรม ตามกฎหมายได้โดยไม่มีควมบกพร่องในเรื่องความสามารถ เพราะเช็คอยู่ภายใต้หลักนิติกรรม และเป็นสัญญาที่มีรูปแบบประเภทหนึ่ง ฉะนั้นการลงลายมือชื่อตามนัยของ มาตรา 900 จึงต้องเป็นการลงลายมือชื่อโดยสมัครใจ

นิติบุคคล หมายถึง นิติบุคคลที่ก่อตั้งขึ้นตามกฎหมาย เช่น ห้างหุ้นส่วนสามัญ ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด ซึ่งปกติแล้วนิติบุคคลจะมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเงินกำหนดไว้ในหนังสือรับรอง หรือหนังสือบริคณห์สนธิที่จดทะเบียนไว้ จึงมีสิทธิและหน้าที่ที่อาจจะออก โอน สลากหลังเช็คเพื่อชำระหนี้

ความรับผิดชอบของบุคคลหลายคนที่ลงลายมือชื่อในเช็ค ผู้ลงลายมือชื่อในเช็ค แต่ละคนจะมีความรับผิดชอบที่แตกต่างกันตามฐานะที่ตนลงลายมือชื่อในเช็คนั้น เช่น รับผิดชอบในฐานะผู้สั่งจ่ายหรือผู้โอน ผู้สลักหลัง หรือผู้รับอาวัล ซึ่งความรับผิดชอบในแต่ละฐานะของบุคคลเหล่านี้จะแตกต่างกัน ดังนี้

7.1.1 ผู้สั่งจ่าย

ผู้สั่งจ่ายถือเป็นบุคคลผู้ก่อกำเนิดเช็ค เป็นคู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้ ซึ่งปกติจะเป็นคู่สัญญากับธนาคาร โดยการตกลงเปิดบัญชีเงินฝากประเภทกระแสรายวันกับธนาคารพร้อมกับมอบตัวอย่างลายมือชื่อที่จะลงในเช็คให้ไว้แก่ธนาคารเพื่อใช้เปรียบเทียบ เมื่อมีผู้นำเช็คมายื่นให้จ่ายเงินต่อธนาคาร ซึ่งธนาคารจะขายแบบพิมพ์เช็คที่เรียกว่า “สมุดเช็ค” ให้แก่ผู้ที่เปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันนั้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเบิกจ่ายเงิน ธนาคารจะมีสมุดทะเบียนคุมเช็คว่าเช็คที่ลูกค้าซื้อไปเป็นเช็คหมายเลขเท่าไรถึงเท่าไร นำไปใช้กับบัญชีเงินฝากของลูกค้าหมายเลขอะไร ทั้งนี้เพื่อธนาคารเจ้าของเช็คจะได้อำนาจในการตรวจสอบเมื่อมีการยื่นเช็คให้ใช้เงินต่อธนาคาร แต่แม้ผู้สั่งจ่ายจะไม่มีเงินฝากในธนาคาร เมื่อทำเป็นตราสารมีรายการครบถ้วนตามประมวลกฎหมายแพ่งและ-

พาณิชย์ มาตรา 987 และ 988 ย่อมเป็นเช็คโดยชอบ ผู้สั่งจ่ายต้องรับผิดชอบผู้ทรง¹ผู้สั่งจ่าย จึงมีฐานะเป็นลูกหนี้ชั้นต้น หากเช็คได้นำยื่นโดยชอบแล้วถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน ถ้าหาก ได้ทำถูกต้องตามวิธีการในข้อไม่จ่ายเงินนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 914

ผู้สั่งจ่ายที่ถูกฟ้องเรียกเงินตามเช็คนั้น ไม่อาจจะต่อสู้ผู้ทรงด้วยข้อต่อสู้ อันอาศัยความเกี่ยวพันเฉพาะบุคคลระหว่างตนกับผู้ทรงคนก่อน ๆ นั้น ได้ เว้นแต่การ โอนเช็คจะมีขึ้นด้วยการคบคิดกันฉ้อฉล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 916 แต่ข้อห้ามต่อสู้อันอาศัยความเกี่ยวพันเฉพาะบุคคลระหว่างผู้สั่งจ่ายกับผู้ทรงคน ก่อน ๆ นี้ ไม่เป็นข้อห้ามเด็ดขาด ถ้าผู้สั่งจ่ายได้เขียนลงในด้านหลังว่า “เปลี่ยนมือ ไม่ได้” หรือคำอื่นทำนองเช่นเดียวกันนั้น คือทำนองห้ามเปลี่ยนมือ เช่น คำว่า a/c Payee Only เป็นต้น ถ้าเช็คนั้นมีการสลักหลังโอนให้แก่บุคคลอื่น ผู้สั่งจ่ายก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อ ผู้รับสลักหลังเช็คที่รับโอนเช็คมาโดยฝ่าฝืนคำสั่งห้าม โอนนั้น ตามประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 917

7.1.2 ผู้โอน

ผู้โอน คือ บุคคลที่มีชื่อเป็นผู้รับเงินในเช็คประเภทระบุชื่อผู้รับเงิน หรือเป็นผู้ทรงในเช็คประเภทสั่งให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ หรืออาจจะเป็นผู้รับสลักหลังเช็คก็ได้ บุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับเช็คไว้ในครอบครองแล้ว หากไม่ประสงค์จะนำเช็คไปยื่นรับเงิน ต่อธนาคารด้วยตนเองจะด้วยเหตุใดก็ตาม เช่น เป็นเช็คขีดคร่อมที่การเรียกเก็บต้องนำ เช็คเข้าบัญชีเงินฝากธนาคารเท่านั้น หรือเป็นเช็คลงวันที่ล่วงหน้า แต่ผู้ทรงต้องการใช้ เงินสดทันทีก่อนถึงกำหนดวันที่ลงในเช็ค ในกรณีเหล่านี้ ผู้ทรงอาจนำเช็คนั้นไปโอน ชำระหนี้แต่เจ้าหน้าที่ของคนที่ยอมรับเช็คนั้น หรือนำไปขายลดกับธนาคาร หรือสถาบัน- การเงิน

ซึ่งการ โอนเช็คนั้น อาจทำด้วยวิธีการส่งมอบให้แก่กัน ในกรณีที่เป็น เช็คสั่งจ่ายให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 918 หรือ

¹คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 313/2521.

ทำด้วยการสลักหลังและส่งมอบ ในกรณีที่เป็นเช็คระบุชื่อผู้รับเงิน ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 917 วรรคหนึ่ง

7.1.3 ผู้สลักหลัง

นอกจากผู้รับเช็คไว้ในครอบครองจะทำการ โอนสิทธิเรียกร้องในเช็ค นั้นให้บุคคลอื่นโดยการสลักหลังและส่งมอบแล้ว กฎหมายยังได้กำหนดให้มีการสลักหลังเพื่อการทำนิติกรรมต่าง ๆ ได้ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การค้ำประกัน จำนำ ตัวแทน เรียกเก็บ เป็นต้น

การสลักหลังเพื่อค้ำประกัน การที่เช็คเป็นตราสารที่ใช้ชำระหนี้แทนเงินได้โดยอาศัยความเชื่อถือในตัวบุคคลผู้สั่งจ่ายเป็นสำคัญ และเช็คสามารถโอนกันได้หลายทอด ทำให้ผู้รับโอนคนต่อ ๆ มาอาจไม่รู้จักหรือไม่เชื่อถือผู้สั่งจ่าย จึงจำเป็นต้องหาหลักประกันในการชำระหนี้เพิ่มขึ้นเพื่อการใช้สิทธิไล่เบี้ยหากเช็คนั้นถูกปฏิเสธการจ่ายเงิน ดังนั้น นอกจากผู้โอนแล้ว ยังมีบุคคลอีกจำพวกหนึ่งที่ไม่ได้ทำการสลักหลังเช็คในฐานะผู้โอน แต่สลักหลังในฐานะผู้ค้ำประกันหรืออ่าวลผู้สั่งจ่าย ซึ่งมีความรับผิดชอบแตกต่างจากผู้สลักหลังในฐานะผู้โอน ผู้สลักหลังที่มีฐานะค้ำประกันผู้สั่งจ่ายจะเกิดขึ้นกับเช็คประเภทให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ เพราะการสลักหลังเช็คซึ่งสั่งให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ นั้น ฐานะผู้สลักหลังย่อมเป็นเพียงผู้ประกันการใช้เงินตามเช็คนั้น (อ่าวล) สำหรับผู้สั่งจ่ายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 921, 940 ต้องผูกพันในเช็คเป็นอย่างเดียวกับผู้สั่งจ่าย และย่อมต้องรับผิดชอบผู้ทรงตามมาตรา 967

การสลักหลังเพื่อจำนำเช็ค สำหรับการสลักหลังเช็คเพื่อจำนำต้องทำตามวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมาย กล่าวคือ ผู้จำนำต้องเป็นผู้ทรงและต้องสลักหลังเช็คโดยมีข้อความว่า “ราคาเป็นประกัน” หรือ “ราคาเป็นจำนำ” หรือข้อความอย่างอื่น อันเป็นปริยายว่าจำนำตามที่กฎหมายในเรื่องลักษณะจำนำกำหนดไว้โดยเฉพาะ การจำนำเช็คมีผลให้ผู้รับจำนำเป็นผู้ทรงเช็คซึ่งสามารถจะใช้สิทธิทั้งปวงอันเกิดแก่เช็คนั้น ได้ทั้งสิ้น แต่จะสลักหลังโอนเช็คนั้นต่อไปไม่ได้ เพราะการสลักหลังเพื่อจำนำไม่ใช่การสลักหลังโอนไปซึ่งบรรดาสิทธิอันเกิดแก่เช็คนั้น ตามมาตรา 920 ผู้สลักหลังจึงไม่ต้องรับผิดชอบในฐานะผู้สลักหลังตามมาตรา 914 ผู้ทรงเช็คในกรณีรับจำนำ หากสลักหลังโอนเช็คให้บุคคลอื่น ผู้ทรงจะสลักหลังเช็คต่อไปได้ก็ต่อเมื่อผู้จำนำมอบหมายให้สลักหลังในฐานะ

ตัวแทนของผู้สตั๊กหลังเพื่อจําหน่ายนั้น ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 926 และเมื่อเช็กลงถึงกำหนดผู้ทรงมีสิทธิที่จะนำเช็คนั้น ไปเรียกเก็บเงินกับธนาคาร ได้โดยไม่ต้องบอกกล่าวผู้จําหน่ายก่อน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 766 การสตั๊กหลังเพื่อให้ตัวแทนเรียกเก็บ การสตั๊กหลังในกรณีนี้ ไม่ใช่เป็นการโอนสิทธิในเช็คให้แก่ผู้รับสตั๊กหลังเพื่อชำระหนี้ เพียงแต่ให้ผู้รับสตั๊กหลังเป็นตัวแทนเรียกเก็บเงิน เช่น เป็นเช็คที่สั่งให้จ่ายเงินต่างเมืองซึ่งผู้ทรงไม่สะดวกที่จะไปเรียกเก็บเงินด้วยตนเอง จึงสตั๊กหลังมอบเช็คให้บุคคลอื่นเรียกเก็บให้แทน กรณีนี้ ผู้สตั๊กหลังเป็น ตัวการส่วนผู้รับสตั๊กหลังเป็นตัวแทน การสตั๊กหลังในกรณีนี้ต้องกำหนดข้อความว่า “ราคาอยู่ที่เรียกเก็บ” หรือ “ในฐานะจัดการแทน” หรือสำนวนอื่นที่มีความหมายว่า ตัวแทน กรณีนี้ผู้สตั๊กหลังยังมีสิทธิตามเช็คโดยสมบูรณ์อยู่ สามารถเรียกร้องให้ผู้สั่งจ่าย หรือผู้สตั๊กหลังคนก่อน และผู้ค้ำประกันการใช้เงินของลูกหนี้รับผิดชอบเช็คได้

7.1.4 ผู้อ่าวล

ผู้อ่าวล คือ บุคคลที่เข้าเป็นผู้ค้ำประกันหรือรับประกันการใช้เงินของ ลูกหนี้คนหนึ่งคนใดตามเช็ค ผู้รับอ่าวลอาจจะเป็นอาจจะเป็นบุคคลภายนอกหรือเป็น คู่สัญญาของเช็คนั้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ และอาจจะรับประกันการใช้เงินทั้งจำนวนหรือ แต่บางส่วนก็ได้ ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 938 วิธีการอ่าวลจะ กระทำโดยการเขียนข้อความว่า “ใช้ได้เป็นอ่าวล” หรือสำนวนอื่นทำนองเดียวกันนั้น และลงลายมือชื่อผู้รับอ่าวลในเช็คและใบประจำต่อ และต้องระบุว่าค้ำประกันผู้ใด หากไม่ระบุกฎหมายถือว่ารับประกันผู้สั่งจ่าย หรือผู้รับอ่าวลจะเพียงแต่ลงลายมือชื่อใน ด้านหน้าของเช็คก็ถือว่าเป็นค้ำรับอ่าวลแล้ว แต่กรณีนี้เป็นการอ่าวลผู้สั่งจ่าย ตามหลัก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 939

ส่วนความรับผิดชอบของผู้อ่าวล ต้องผูกพันเป็นอย่างเดียวกันกับบุคคล ซึ่งตนประกัน เช่น ถ้าอ่าวลผู้สตั๊กหลัง ก็ต้องรับผิดชอบอย่างเดียวกันกับผู้สตั๊กหลัง ถ้ารับอ่าวล ผู้สั่งจ่ายก็ต้องรับผิดชอบอย่างเดียวกับผู้สั่งจ่าย เว้นแต่มีข้อจำกัดว่าเป็นการรับอ่าวลแต่เพียง บางส่วน และบางกรณีผู้รับอ่าวลอาจจะต้องรับผิดชอบมากกว่าบุคคลที่ตนประกันด้วย ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 940 วรรคสอง ผู้รับอ่าวลจึงไม่สามารถยกข้อต่อสู้ ของผู้ที่ตนอ่าวลซึ่งใช้ไม่ได้และทำให้ผู้ที่ตนอ่าวลหลุดพ้นความรับผิดชอบโดยเหตุใด ๆ ขึ้น

ต่อผู้ผู้ทรงได้ เว้นแต่ต่อผู้ในเรื่องทำผิดระเบียบ ซึ่งแตกต่างจากเรื่องการค้าประกันทั่วไป ที่ผู้ค้าประกันสามารถยกข้อต่อสู้ของลูกหนี้ขึ้นต่อสู้เจ้าหนี้ได้ ผู้อวัลจะยกข้อต่อสู้ผู้ทรงได้เพียง 3 ประการ คือ เรื่องทำผิดแบบระเบียบ ข้อต่อสู้ของผู้รับอวัลเองที่กฎหมายไม่ได้ห้ามไว้ ข้อต่อสู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้ทรงบกพร่อง

7.1.5 ผู้ทรง

ผู้ทรงเป็นคู่สัญญาในเช็คฝ่ายเจ้าหนี้ โดยเป็นผู้มีสิทธิเรียกร้องให้ชำระเงินตามเช็ค ซึ่งบุคคลที่จะเป็นผู้ทรงจะต้องมีองค์ประกอบ 2 ประการ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 904 คือ

- 1) มีตัวเงินไว้ในครอบครอง
- 2) ต้องครอบครองในฐานะผู้รับเงิน หรือผู้รับสลักหลัง

ผู้มีตัวเงินไว้ในครอบครอง ต้องเป็นการครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ถ้าการครอบครองนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ทรง และการครอบครองตัวเงินต้องมีอยู่ในขณะเรียกร้องให้ชำระเงิน หากบุคคลใดเป็นผู้รับเงินในเช็คแต่ไม่มีเช็คไว้ในครอบครองก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ชำระเงินตามเช็คนั้นได้

นอกจากนี้ยังมีมาตรา 905 วรรคแรกที่เป็นบทบัญญัติแสดงให้เห็นถึงลักษณะการสลักหลังไม่ขาดสายซึ่งจะทำให้ผู้ครอบครองตัวเงินเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย มาตรา 905 บัญญัติว่า “ภายใต้บทบัญญัติแห่งมาตรา 1008 บุคคลผู้ที่ได้ตัวเงินไว้ในครอบครอง ถ้าแสดงให้ปรากฏสิทธิด้วยการสลักหลังไม่ขาดสาย แม้ถึงว่าการสลักหลังรายที่สุด จะเป็นการสลักหลังลอยก็ตาม ท่านให้ถือว่าเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อใดรายการสลักหลังลอยมีสลักหลังรายอื่นตามหลังไปอีก ท่านให้ถือว่าบุคคลผู้ที่ลงลายมือชื่อในการสลักหลังรายที่สุดนั้น เป็นผู้ได้ไปซึ่งตัวเงินด้วยการสลักหลังลอย อนึ่งคำสลักหลังเมื่อขีดฆ่าเสียแล้วท่านให้ถือเสมือนว่ามีได้มีเลย”

มาตรา 905 แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่จะเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายได้ ต้องพิจารณาว่า การโอนนั้นต้องไม่ขาดสาย กรณีการสลักหลังที่ไม่ขาดสายมีคำพิพากษาศาลฎีกาตัดสินไว้ในฎีกาที่ 1952/2537 การสลักหลังที่ไม่ขาดสาย คือ มีการสลักหลังโอนตัวเงินนั้น โดยมีลายมือชื่อผู้สลักหลังตั้งแต่ผู้รับเงินที่ทำการสลักหลังและ

ผู้สตั้กหลังคนอื่น ๆ ติดต่อกันมา เป็นลำดับ จนถึงลายมือชื่อผู้ที่โอนตัวเงินให้ตนอย่างไม่ขาดสาย ผู้ทรงจะต้องได้รับโอนตัวเงินมาโดยการสตั้กหลังไม่ขาดตอนเลย

ดังนั้น การพิจารณาว่าจะเป็นผู้ทรงโดยชอบหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาว่าได้รับการโอนตัวเงินหรือเช้คนั้นมาโดยไม่ขาดสายด้วย

7.2 ธนาการ

ธนาการเป็นคู่สตั้กญาในเช้คฝ่ายหนึ่ง โดยมีความรับผิดชอบเป็นคู่สตั้กญากับผู้สั่งจ่าย ธนาการจึงต้องจ่ายเงินตามเช้คแก่ผู้ทรงเช้คที่นำเช้คยื่นให้ใช้เงิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 991 เว้นแต่กรณีต่อไปนี้ ธนาการจะไม่จ่ายเงินแก่ผู้ที่นำเช้คมายื่นให้ธนาการใช้เงินก็ได้ คือ

- 1) เงินในบัญชีของผู้สั่งจ่ายมีไม่พอจ่ายหนีตามเช้คนั้น
- 2) ผู้ทรงนำเช้คมายื่นให้ใช้เงินเมื่อพ้นเวลาหกเดือนนับแต่วันออกเช้ค
- 3) ได้มีคำบอกกล่าวว่เช้คนั้นสูญหายหรือถูกลัก

ข้อยกเว้นตาม 1) นี้ให้สิทธิแก่ธนาการที่จะจ่ายเงินตามเช้คหรือไม่ก็ได้ แม้ผู้สั่งจ่ายจะมีสตั้กญาเบิกเงินเกินบัญชีกับธนาการและยังใช้ไม่ได้เต็มวงเงินก็ตาม กรณีนี้เป็นดุลพินิจของธนาการ ทั้งนี้เพราะธนาการมิได้ลงลายมือชื่อในเช้ค หากธนาการปฏิเสธการจ่ายเงิน ผู้ทรงจะฟ้องให้ธนาการรับผิดชอบตามเช้คในฐานะคู่สตั้กญาฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่ถ้าธนาการจ่ายเงินไปก็สามารถหักบัญชีจากผู้สั่งจ่ายได้ เนื่องจากการใช้เงินเป็นการจัดการตามคำสั่งของผู้สั่งจ่าย

ข้อยกเว้นตาม 2) เป็นสิทธิของธนาการที่จะปฏิเสธการจ่ายเงิน หากผู้ทรงนำเช้คยื่นเกินหกเดือนนับจากวันออกเช้ค แต่การยื่นเช้คเกินหกเดือนนี้ไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิในระหว่างผู้ทรงกับผู้สั่งจ่าย หรือผู้สตั้กหลัง (อาวัล) ซึ่งต้องรับผิดชอบอย่างเดียวกับผู้สั่งจ่าย ส่วนผู้สตั้กหลังในฐานะผู้โอนนั้นหลุดพ้นความรับผิดชอบตามมาตรา 991 (1) แล้ว

ข้อยกเว้นตาม 3) คำบอกกล่าวว่เช้คนั้นสูญหาย หรือถูกลักไป อาจเป็นคู่สตั้กญาในเช้คคนใดเป็นผู้บอกกล่าวก็ได้ ส่วนธนาการถ้าได้รับคำบอกกล่าวแล้วยังจ่ายเงินไปถือว่าธนาการประมาทเลินเล่อไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ธนาการต้องเสี่ยงภัยเอง ธนาการจะหักเงินในบัญชีของผู้สั่งจ่ายไม่ได้

ความรับผิดชอบของธนาคารอีกประการหนึ่ง คือ การขีดคร่อมเช็ค ธนาคารซึ่งต้องเรียกเก็บเงินถ้าได้รับเช็คขีดคร่อมเฉพาะให้แก่ธนาคารใด ธนาคารมีสิทธิจะขีดคร่อมเฉพาะเพิ่มอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ธนาคารอื่นเรียกเก็บเงินได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 995 (4) เป็นทำนองเดียวกับการสลักหลังให้ตัวแทนเรียกเก็บ แต่อำนาจในการเรียกเก็บกรณีนี้ต้องเป็นเช็คขีดคร่อมเฉพาะ ถ้าเช็คนั้นเป็นเช็คขีดคร่อมเฉพาะเสียก่อน แล้วจึงขีดคร่อมอีกอันหนึ่งลงชื่อธนาคารที่จะให้เรียกเก็บเงิน นอกจากนั้นต้องมีข้อความว่า “เพื่อเรียกเก็บเงิน” หรือข้อความอื่น ๆ ซึ่งมีความหมายทำนองเดียวกัน เพื่อให้เห็นว่า การขีดคร่อมอันที่สองนี้ เป็นการขีดคร่อมเพื่อที่จะตั้งตัวแทนให้เรียกเก็บเงิน ถ้าหากไม่มีข้อความดังกล่าวก็จะเป็นเช็คขีดคร่อมทั่วไป ธนาคารนั้นจะทำการขีดคร่อมเฉพาะให้แก่ตนเองก็ได้ ตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 995 (5) กรณีนี้เป็นการให้อำนาจธนาคารที่ได้รับเช็คนั้น ทำเป็นเช็คขีดคร่อมเสียเพื่อจะได้เข้าบัญชีในธนาคารของตน อันเป็นการป้องกันพนักงานของธนาคารที่อาจทำการทุจริตเบิกเงินสดไปเสียเองหรือนำไปเข้าบัญชีธนาคารอื่น